

УДК 347.95.03(477.83/.86:436)«185/191»

Х. Думич,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії права та прав людини
Українського католицького університету

ЗАКІНЧЕННЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ ТА УХВАЛЕННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЗА АВСТРІЙСЬКИМ ЦИВІЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ 1895 Р.

Одним із важливих етапів розвитку австрійського цивільно-процесуального права було прийняття австрійського Цивільно-процесуального кодексу 1895 р., що діяв на території Галичини та Буковини як складових частин Австрійської імперії, а з 1867 р. і Австро-Угорської монархії. Важливим аспектом під час його аналізу є з'ясування питання завершення розгляду справи та винесення судом судового рішення, яке вирішувало спір між сторонами. Актуальність цього питання пов'язана зі значимістю історико-правового досвіду для сучасного правотворення, оскільки врахування помилок минулого є гарантією запобігання їх у майбутньому, що є важливим в умовах реформування законодавства незалежної України.

Питання закінчення розгляду справи та ухвалення судового рішення у Галичині за австрійським Цивільно-процесуальним кодексом 1895 р. були предметом наукового інтересу деяких польських, українських, австрійських та російських учених, зокрема: І. Бойко, Е. Васьковського, С. Дністрянського, П. Едер, К. Левицького, Б. Тищик, А. Яковліва, W. Godlewski, J. Trutter та ін.

Метою статті є детальний аналіз історико-правової літератури та подальша характеристика сутності останньої частини судового засідання в цивільно-процесуальному праві як винесення судового рішення. Винесення судом судового рішення є одним із важливих елементів реалізації особою права на звернення до суду, а також вирішення спору між сторонами.

Австрійський Цивільно-процесуальний кодекс 1895 р. чітко визначає порядок розгляду справ, винесення судового рішення та виконання всіх його складників у строгій послідовності, що сприяло найповнішій реалізації мети процесу. А саме захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних та юридичних осіб. Судові рішення були кінцевим і найважливішим актом цивільного процесу, тому що містили відповідь суду по суті спірної справи і встановлювали справедливість.

Якщо справа на основі судового розгляду і перевірки доказів вважалася вирішеною, суд виносив рішення (§ 390) [1, s. 745]. Під судовим рішенням у загальному розумінні того слова розумілося будь-яке судове рішення, незважаючи на його юридичну силу і значення; у вузькому і більш вживаному значенні – вирішення судом спірної справи по суті, кінцевий момент судового процесу. Варто звернути також увагу на те, що судові рішення не наділялися силою закону [2, с. 9]. Рішення могло бути остаточним (кінцевим), коли задоволено всі домагання позову, або ж частковим – коли задоволена лише частина домагань (§ 391) [1, s. 764].

Винесеним судом рішенням мали розв'язати всі вимоги, висунуті по суті справи, за винятком тих, стосовно яких уже були оголошені відповідні рішення раніше, або ж ті, які скеровувалися в окреме провадження. Зміст рішення мав відповідати позовному домаганням і суд не мав права присудити того, що

від нього не вимагалось (§ 404–405) [1, s. 774–776]. Щоправда, згідно з § 1418 Цивільного кодексу суд міг присудити на майбутнє сплату аліментів [3, s. 27]. У декількох справах, об'єднаних згідно з нормами § 187 для спільного розгляду, виносилося єдине рішення. Винятком могло бути розмежування однієї справи на декілька окремих проваджень або ж ситуація, коли по одному з таких проваджень уже ухвалено окреме рішення (§ 404) [1, s. 774].

Для означення робочих рішень (розпоряджень) судів, які діяли у Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст., вживався термін «судова постанова». До прикладу, у чинному Цивільному процесуальному кодексі України розрізняють судові рішення у таких формах: 1) ухвали; 2) рішення; 3) постанови; 4) судові накази. Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених Кодексом, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал (ст. 258) [4, с. 114]. За Цивільним процесуальним кодексом 1895 р. суд повідомляв сторонам свої постанови і розпорядження, якщо це відбувалося поза засіданням, у письмовій формі. Після підписання резолюції суддя не мав права змінювати своєї думки. За потреби писані постанови відправлялися сторонам на адресу їхнього проживання (або їхніх представників). Якщо не існувало можливості вручити чи переслати постанову стороні, котра не вказала своєї адреси, така постанова залишалася у судовій канцелярії і сторона не могла вживати відмовку про те, що не змогла її отримати [5, с. 315–316]. Це, на мою думку, позбавляло від можливих зловживань з боку незацікавлених у набутті чинності судового рішення.

Письмові ухвали суд видавав лише тоді, коли одна сторона чи обидві сто-

рони були відсутні під час її усного оголошення або ж коли суд вирішив таким чином оповістити своє рішення (§ 426) [1, s. 812–813]. Нині в Україні ухвала суду, що викладається окремим документом, складається із: 1) вступної частини із зазначенням дати і місця її постановлення; найменування суду, прізвища та ініціалів судді (суддів); імен (найменувань) учасників справи; 2) описової частини із зазначенням суті клопотання та імені (найменування) особи, яка його заявила, чи іншого питання, що вирішується ухвалою; 3) мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу; 4) резолютивної частини із зазначенням: висновків суду; строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження (ст. 260 Цивільного процесуального кодексу України) [4, с. 115]. Фактично форма рішення як за австрійським Цивільним процесуальним кодексом 1895 р., так і за Цивільним процесуальним кодексом України 2018 р. була досить подібною.

Відповідь, яку суд давав у своєму рішенні, була висновком суду на підставі встановлених фактів та чинних юридичних норм, зокрема Цивільного процесуального кодексу 1895 р. Рішення формувалося шляхом логічного методу дедукції, коли на основі окремих доказів висувалися висновкові положення. Перший крок у цьому напрямі – *встановлення фактичних обставин справи* – проводився на основі процесуальних правил щодо вивчення доказової бази, встановлення фактів шляхом запитань і відповідей на них, відокремлення спірних фактів від неспірних, виведення фактів з пояснень та заяв сторін. Другий крок полягав у *встановленні відповідності норм цивільно-процесуального права до виявлених раніше фактів*. Причому обов'язком суду було не просто знайти відповідну норму закону, але й з'ясувати її точний зміст і силу [6, с. 51–52]. Встановлення точного змісту закону суд здійснював шляхом його тлумачен-

ня, виявляючи зв'язок певної норми до інших частин цивільного законодавства та права загалом. Визначивши точний зміст закону, суд використовував абстрактну формулу норми закону до конкретного спірного випадку, наповнюючи її предметним змістом. Унаслідок такої логічної операції суд утворював, по суті, нову норму, пристосовану до конкретного спірного випадку [7, с. 24]. Звісно, винайдена судом нова чи спеціальна норма не повинна була суперечити загальній нормі закону [6, с. 52].

Рішення у справі могли винести тільки ті судді, котрі брали участь у засіданні, під час якого відбувалися словесні дебати, що передували остаточній ухвалі. Якщо до винесення рішення відбувалася зміна головуючого чи когось із суддів, то словесні дебати згідно з Цивільним процесуальним кодексом необхідно було повторити перед новим складом суду на основі позову, наданих доказів і протоколу попереднього засідання (§ 412) [1, с. 791]. У складних цивільних справах, що розглядалися декількома суддями, головуючий мав право призначити основного доповідача (§ 413) [1, с. 791–792].

Нарада суддів і голосування відбувалися таємно у нарадчій кімнаті. Приступаючи після закінчення всіх процесуальних актів до підготовки рішення, суд, щоби мати можливість спокійно обміркувати отриману інформацію від сторін справи, свідків, експертів, переходив в іншу кімнату (нарадчу кімнату), доступ до якої стороннім був заборонений. Принцип гласності не поширювався на цю стадію судочинства. Під час перебування в нарадчій кімнаті суддя (судді) не мав права розглядати інші судові справи і розголошувати хід обговорення та ухвалення рішення [8, с. 77].

Колегіально обговорюючи обставини спірної справи, головуючий звертав увагу на предмет позову, формулював спірні запитання на підставі вимог позивача і заперечень відповідача. Рішення суду ухвалювалося більшістю голосів, а кожен присутній суддя мав

право подати у письмовій формі свою окрему думку, яка не завжди збігалася з думкою більшості [6, с. 53]. Під час ухвалення рішення суд вирішував питання, пов'язані з тим, чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, та якими доказами вони підтверджувалися; чи були інші фактичні дані (пропущення строку позовної давності тощо), які мали значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; які правовідносини сторін впливали зі встановлених обставин; яка правова норма підлягала застосуванню до цих правовідносин; чи потрібно було позов задовольнити або в позові відмовити; як розподілити між сторонами судові витрати; чи були підстави допустити негайне виконання судового рішення; чи були підстави для скасування заходів забезпечення позову (аналогічно і в чинному Цивільному процесуальному кодексі України, ст. 264) [4, с. 117].

Рішення ухвалювалося на основі усного розгляду, по можливості – одразу після закінчення судових дебатів (це, як видається, було найбільш оптимальним). Одночасно з рішенням необхідно було проголосити й підстави, на основі яких це рішення ухвалене. Рішення оголошувалося навіть у ситуації, коли сторони були відсутніми при цьому. Якщо судові рішення уже цілком було викладене письмово, суд міг обмежитися усним зачитуванням лише результативної частини. За потреби чіткого визначення судових витрат, проголошення рішення могло бути відкладеним до підготовки письмового варіанта рішення. Копія такого рішення надавалася кожній зі сторін процесу (§ 414) [1, с. 792].

Судове рішення складалося з трьох частин: 1) зазначення домагання і покриття коштів на процес; 2) змісту процесу; 3) обґрунтування рішення із посиланням на доказову базу (§ 417) [1, с. 795–796]. Проте, якщо в якійсь частині судового рішення була виявлена певна неточність, кожна зі сторін володіла правом протягом восьми днів

з часу оголошення рішення запропонувати відповідні уточнення (§ 424) [1, s. 807–808]. Очевидні писарські чи арифметичні неточності суд виправляв без додаткового процесу, натомість змістове доповнення могло бути ухваленим на основі нового усного розгляду з тими ж сторонами процесу (§ 423) [1, s. 807].

Рішення, оприлюднене у присутності обох сторін, вважалось оголошеним з часу озвучення. Крім результативної частини, суд зобов'язувався навести докази, на підставі яких ухвалено рішення [9, с. 146]. Якщо обидві сторони були присутніми під час оголошення рішення, то копія рішення надавалася їм лише у тому разі, якщо вони цього вимагали; у всіх інших випадках копія рішення надавалася сторонам згідно з розпорядженням судді (§ 452) [1, s. 851]. Під час оголошення рішення сторони отримували попередження, що рішення може бути оскаржене лише на основі пунктів 1–7 § 447, і це попередження мало містити також письмовий виклад рішення [1, s. 841–842].

Під час формулювання рішення судді брали до уваги всі представлені сторонами документи і докази, викладені сторонами усно та письмово. Проте, зважаючи на принцип змагальності, суд не мав права доповнювати зібраний сторонами фактичний матеріал, а зобов'язувався обмежитися розглядом й оцінкою тих даних, які були подані і доведені сторонами (*iudex secundum allegata et probata iudicare debet*). Одночасно згідно з принципом диспозитивності суд не мав права присуджувати те, чого позивач не вимагав, або більше того, що він вимагав (*ne eat iudex ultra petita partium*) [5, с. 367]. Підготовлене рішення складалось з двох редакцій: короткої – резолюції та повної – власне рішення. Резолюцію готував головуючий на засіданні, після чого її підписували судді, котрі брали участь у розгляді. Відтак головуючий оголошував резолюцію у присутності зацікавлених осіб. Якщо справа вважалась складною і потребувала більше

часу для обмірковування, то суд мав право відкласти оголошення резолюції на інший день. Рішення в остаточній редакції містило коротке резюме позовного прохання, вимоги позивача й заперечення відповідача, докази та їх оцінку, аргументацію думки, якої дійшов суд та посилання на відповідні норми цивільного законодавства, які суд прийняв до уваги, резолюцію у справі [6, с. 53].

Судовий процес, який уже закінчився ухваленням рішення (навіть неправосильним), допускалося відновити скаргю, якщо вона ґрунтувалася на: 1) виявленні факту підробки документів (доказів); 2) раптового зізнання свідка або експерта; 3) виявленні злочинних дій судді; 4) якщо несподівано були виявлені нові обставини справи, які мали вплив на її вирішення (§ 531) [1, s. 988]. За таких умов скаргу про відновлення процесу (як і скаргу про неважливість) вносили до суду, який розглядав цю справу. Як першу, так і другу скарги потрібно було подати не пізніше місяця (§ 534) [1, s. 994–995].

Для поновлення процесу необхідно було подати інформацію про: 1) попереднє рішення; 2) аргументовану причину поновлення; 3) обставини, які свідчать про те, що скаргу внесено у законний спосіб; 4) зазначення того, чого домагається позовна сторона. Суд, до якого було внесено скаргу про відновлення процесу, зобов'язувався, передусім, прийняти ухвалу про допустимість відновлення процесу, а вже потім вирішити справу, якщо цього домагалася сторона. Якщо ж вирішення справи передбачалося в суді нижчої інстанції, то він мав скерувати відповідному адресату. Проте варто звернути увагу, що австрійське цивільно-процесуальне право у разі подання скарги про відновлення процесу не зупиняло виконання вже ухваленого рішення. Щоправда, суд міг дозволити затримати виконання такого рішення (§ 547) [1, s. 1007].

Цивільно-процесуальне право встановлювало 14 днів на виконання судо-

вого рішення, відштовхуючись з дати набуття його чинності (§ 409) [1, s. 780]. Відзначимо, що подібний термін виконання рішень був встановлений у цивільно-процесуальному праві інших європейських країн. Рішення, на яке не була вчасно подана апеляція, ставало правосильним (§ 411) [1, s. 782–785]. Судові рішення, що набрали законної сили, вважалися обов'язковими як для фізичних і юридичних осіб, так і для всіх органів державної влади у Галичині. Чинний Цивільний процесуальний кодекс аналогічно визначає: «Судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України... Невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом» (ст. 18) [4, с. 11–12]. У нинішніх суспільно-політичних обставинах така норма є важливою для зміцнення правового суспільства в Україні.

Австрійське цивільно-процесуальне право передбачало можливість оскаржувати винесене судом першої інстанції рішення у цивільній справі (§ 461) [1, s. 867]. Кодекс 1895 р. передбачав три способи оскарження судових рішень: *апеляцію* (спосіб оскарження рішень у цивільних справах перших інстанцій); *касацію* (спосіб оскарження рішень у цивільних справах других інстанцій); *рекурс* (спосіб оскарження судових ухвал у цивільних справах) [9, с. 149]. Вищий крайовий суд у Львові мав право розглядати апеляції та рекурси щодо судових рішень і ухвал крайових та окружних судів [10, арк. 10–13].

Передбачений термін апеляційного оскарження в австрійському цивільному судочинстві складав 14 днів з часу отримання сторонами процесу письмових примірників судового рішення, а в дріб'язкових справах – від дня оголошення судового рішення в залі суду (§ 464) [1, s. 871].

Отже, винесення судового рішення завершувало цивільний процес у спір-

ній справі й унеможливлювало подальші процесуальні дії, метою яких могло бути продовження спору й розгляду справи. Судове рішення формально усувало можливість нового процесу між сторонами щодо того самого предмета спору й у тому полягала його правова сила. Встановлення істини у цивільних справах і гарантування виконання судового рішення слугувало засобом захищеності прав та інтересів особи. Судове рішення не тільки вирішувало спір між сторонами, але й визнавало за однією зі сторін правоту.

Ключові слова: цивільно-процесуальне право, рішення суду, Австрійська монархія, австрійський Цивільний процесуальний кодекс 1895 р., Галичина.

Стаття присвячена розкриттю сутності та змісту судового рішення як акта реалізації судової влади в цивільних справах у Галичині другої половини ХІХ ст. – на початку ХХ ст. Значну увагу зосереджено на характеристиці судового рішення, а саме змісті, структурі, порядку його винесення за австрійським Цивільним процесуальним кодексом 1895 р. Зроблено висновок, що судове рішення вирішувало спір між сторонами, але й за ними залишалось право клопотати перед судами вищих інстанцій про перегляд рішення суду.

Стаття посвящена раскрытию сущности и содержания судебного решения как акта реализации судебной власти по гражданским делам в Галиции второй половины ХІХ в. – в начале ХХ в. Значительное внимание уделяется характеристике судебного решения, а именно содержанию, структуре, порядку его вынесения по австрийскому Гражданскому процессуальному кодексу 1895 года. Сделан вывод, что судебное решение решало спор между сторонами, но за ними оставалось право ходатайствовать перед судами высших инстанций о пересмотре решения суда.

The article is devoted to the disclosure of the essence and content of the court decision as an act of realization of judicial power in civil cases in Galicia in the second half of the XIX century – at the beginning of the XX century. Considerable attention is paid to the characteristics of the court decision, namely, the content, structure, and procedure for its passing by the Austrian Civil Procedure Code of 1895. It is concluded that the court decision resolved the dispute between the parties, but also left them the right to petition the higher courts for a review of the decision the court.

Література

1. Neumann G. V. *Commentar zu den Civilprozessgesetzen vom 1. August 1895 / Von G. Neumann. Wien: Manzsche Verlags- und Universittsbuchhandlung, 1898. 1323 s.*
2. Дністрянський С. Цивільне право. Відень: Накл. автора, 1919. Т. 1. 1063 с.
3. *Allgemeines brgerliches Gesetzbuch fr die deutschen Erblnder der Oesterreichischen Monarchie. Teil 1–3. Wien: k. k. Hof- und Staats-Druckerey, 1811. 760 s.*
4. Цивільний процесуальний кодекс України: станом на 1 березня 2018 року. К.: Алерта, 2018. 240 с.
5. Васьковський Е. Курс гражданского процесса. Т. I. Субъекты и объекты процесса, процессуальные отношения и действия. М.: Издание Бр. Башмаковых, 1913. 572 с.
6. Яковлів А. Цивільний процес: курс лекцій. Регенсбург; Мюнхен Укр. тех.-господар. ін-т, 1948. 79 с.
7. Trutter J. *Das sterreichische Civilprocessrecht in systematischer Darstellung. Wien: Verlag von Moritz Perles, 1897. 680 s.*
8. Godlewski W. *Austryackie prawo procesowe cywilne. Podrcznik systematyczny dla nauki i praktyki. Lwuw: Nakladem K. S. Jakubowskiego, 1900. 516 s.*
9. Левицький К. Про новий процес цивільний в Австрії. Студія критична. Часопись правнича. Розвідки правничі секції історично-філософїчної Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1896. Рочн. VI. С. 105–179.

